

Partizanas, Joniškėlio Mirties bataliono karo lauko teismo pirmininkas

Besidomintiems Nepriklausomybės kovomis Pasvalio krašte savanorio Petro Monvido-Olechnovičiaus (1892-?) greičiausia mažiau girdėta. Kraštotyrininkas, žygeivis Algimantas Stalilionis žinių apie savanorį, Joniškėlio Mirties bataliono karo lauko teismo vadovą ieškojo Lietuviocentriniame valstybės ir ypatingajame archyvuose. Rastus dokumentus papildė atsiminimai iš K. Banionienės knygos „Svetimaj padangėj“, enciklopedinė informacija iš leidinio „Lietuvos kariuomenės karininkai“, įvairiuose periodiniuose leidiniuose surastos žinios.

A. Stalilionis bendrauja su Lenkijoje gyvenančia savanorio anūke Vanda Olechnavičiūtė (g. 1960 m.). Anot kraštotyrininko, ji labai domisi savo giminės šaknimis. Vertingu šaltiniu, papildant savanorio portretą, tapo jos tėvo Marijono Olechnovičiaus prisiminimai.

Sigitas KANIŠAUSKAS

Petras Olechnovičius, 1911 m. Garsios giminės atstovas

Petras Monvidas-Olechnovičius gimė 1892 gegužės 28 d. Panevėžio apskrityje priklausiusiam Maldučionių valsčiuje, Mantvidavos dvare. Tėvai – Henrikas Edvardas Jonas Olechnovičius (Henryk Jan Edward Olechnowicz 1899-?) ir Kristina Franciška Volodkaitė (Krysztyna Franciszka z domu Wołódko 1867–1941). Šeimoje dar buvo brolis Jonas ir seserys Elena bei Felicija.

Olechnovičių (Aleknavičiai) giminės protėviai įvairiais istorijos laikotarpiais užėmė Vilniaus, Trakų vaivadų, Gardino vietininko, Upytės rotmistro, Upytės Žemės teismo se-

kretorių ir kitas svarbias pareigas.

Mantvidų dvaro savininkais Matas ir Antanas Monvidai-Olechnovičiai tapo 1781 metais. 1786 m. sudarytas Mantvidų dvaro planas byloja, kad jam priklausė Gailiūnų, Skaigirių, Šiaudynės, Kupstų kaimai ir Palėvenės bei Padliesės (Pamiškių) dvarų žemės – iš viso 70 valakų, t. y. apie 1 400 ha.

Petro Monvido-Olechnovičiaus tėvas Henrikas valdė 120 dešmtinių (viena dešimtinė – 1,0925 ha) dirbamos žemės ir 88 dešimtines miško. H. Olechnovičiaus žmona Kristina Franciška buvo gydytoja.

Grįžo į atgimstančią tėvynę

P. Olechnovičius 1911 m. baigė Vilniaus 2-ąją gimnaziją ir tais pačiais metais įstojo į Sankt Peterburgo universiteto Teisės fakultetą. Jį baigė 1916 m., kai jau trečius metus tęsėsi Pirmasis pasaulinis karas, o carinės Rusijos sostinė buvo pervadinta į Petrogradą.

Nuo 1917 spalio 1 d. Rusijos kariuomenėje tarnavo Lenkų pėstininkų atsargos pulke. Tais pačiais metais baigė Pavlo karo pėstininkų mokyklą Petrograde. Paskirtas į Caricino pėstininkų pulką, tačiau paliko Petrograde ir dirbo Generaliniame štabe. 1918 m. sausio 9 d. perkeltas į 180 pėstininkų pulką.

1918-ųjų rudenį, kuriantis Nepriklausomai Lietuvos valstybei, Petras Monvidas-Olechnovičius grįžo į gimtinę. „Dvarininkai pradėjo agituoti važiuoti į Lenkiją, o lietuvių inteligentija darė pastangas sukurti nepriklausomą Lietuvą. Jausdamas savyje lietuviu tvirtai nusistačiau pasilikti Mantviduose“, – 1936 metais rašytoje autobiografijoje pažymi P. Monvidas-Olechnovičius.

1918 m. gruodžio viduryje susitiko su Pušaloto partizanų būrio organizatoriumi, karininku Antanu Michelevičiumi. Į tėvynę grįžęs teisininkas pritarė, kaip jis pats rašo, karininko „sumanymui slapta organizuoti jėgą ginti Lietuvos nepriklausomybę ir įstojau į tveriamą partizanų organizaciją“. 1918 m. gruodžio 20 d. P. Monvidas-Olechnovičius tapo Pušaloto partizanų būrio nariu. Autobiografijoje jis mini 1918 m. pabaigoje Pušalote ir jo apylinkėse suaktyvėjusią bolševikų veiklą.

„Kartu prasidėjo ir bolševikų agitacija. Iš kur tai kumečiai pradėjo gauti laisvų pinigų, pasidarė nesukalbami, pradėjo girtauti, supirkinėti ginklus iš vokiečių. Bolševikai, užėmę Panevėžį, pradėjo terorizuoti vietinius stambesnius žemvaldžius ir buvusius Rusijos kariuomenės karininkus. Buvo suimti Karpiiai: Mauricas ir Teodoras iš Puodžiškių dvaro, rotmistras Černauskas iš Su-

jetų dvaro, rotmistras Rostkauskas – B. Daugelavičienės brolis Palinkavės dvaro. Varant į kalėjimą jie buvo nušauti“, – tvirtina P. Monvidas-Olechnovičius.

Olechnovičių giminės herbas.

Išgelbėjo prof. Liudo Mažylio senelis

Dažnai į Panevėžį važinėjantį Pušaloto partizanų būrio savanorį bolševikai pradėjo sekti. Tad kurį laiką pasiliko Mantvidų dvare. Tačiau 1919 m. sausio 29 d. į dvarą atvažiavę bolševikai P. Monvidą-Olechnovičių suėmė. Vežant belaisvį per mišką keli bolševikai tarėsi, kad suimtąjį reikėtų vietoje sušaudyti. Tačiau vienas iš būrio pagrasino, kad apie tai praneš bolševikų vadovybei Panevėžyje. Pasiėmus Panevėžį, P. Monvidas-Olechnovičius buvo uždarytas į kalėjimą. Gera, kad kalėjimo komendantas nebuvo priešiškas nusiteikęs ir leido suimtojo motinai perduoti maisto daivinius.

Kovo 8 d. turėjo įvykti partizano teismas. Jo motinos paprašyti į Panevėžį, teismo salę, atvyko apie 40 žmonių, reikalaudami paleisti kalinį. Tai pamatęs teismo sekretorius Petras Zakarevičius pasiūlė iš atvykusių išrinkti penkis žmones, kurie atliktų paskirtą „bausmę“ vietoje P. Monvido-Olechnovičiaus. Savanorių kaip mat atsirado, tačiau kiti salėje buvę bolševikai tokiam teismo sekretoriaus pasiūlymui nepritarė. Tačiau, matydami susirinkusių priešiškuumą, nedrįso ir nuteisti.

Artėjant prie Panevėžio Lietuvos kariuomenei, bolševikai visus politinius kalinius ruošėsi išvežti į Daugpilį. Būtų išvežę P. Monvidą-Olechnovičių, laimė, išgelbėjo daktaras Pranas Mažylis, Kauno Vytauto Didžiojo universiteto profesoriaus, dabar europarlamentaro Liudo Mažylio senelis. P. Mažylis liepė partizanui suvaidinti psichinę ligą.

1919 m. kovo 23 d. Panevėžy kilo suirutė, nes bolševikai jau traukėsi iš miesto. Jie pasiuntė saviškius į kalėjimą likviduoti paskutinių kalinių. Šį kartą Pušaloto partizaną nuo mirties išgelbėjo kalėjimo prižiūrėtojas. Į paklodę susuktą P. Mantvidą-Olechnovičių jis paslėpė prie kalėjimo stovėjusioje cerkvėje. Iš miesto pabėgus bolševikams, Pušaloto partizanas aplankė gydytoją Mažylį ir padėkojo jam už išgelbėjimą. Gydytojas patarė partizanui kuo greičiau iš Panevėžio bėgti, kol vėl nesugrįžo bolševikai.

Nagrinėjo Kazio Baltaragio bylą

Iš Panevėžio grįžęs namo P. Monvidas-Olechnovičius pasitarė Pušaloto partizanų būrio vadu A. Michelevičiumi ir išvyko į Joniškėlio partizanų štabą. Jam didelį įspūdį paliko Joniškėlio apskrities komiteto vicepirmininko Jono Navako ryžtingumas ir veiklumas.

1919 balandžio 6 d. P. Monvidas-Olechnovičius tapo Joniškėlio Mirties bataliono nariu ir jam buvo pavesti teisiniai reikalai. Teisės mokslus baigęs partizanas tapo komisijos, tyrusios sulaikytų bolševikų bylas. Pirmoji byla, kurią teko nagrinėti P. Monvidui-Olechnovičiui, buvo vieno garsiausių vietos bolševikų, sovietiniais laikais garbinto – Kazio Baltaragio. Apskrities komiteto pirmininko pavaduotojas J. Navakas siūlė jį nuteisti mirties bausme. Nuvykęs į kalėjimą ir pasikalbėjęs K. Baltaragiu, P. Monvidas-Olechnovičius įsitikino, kad karšto būdo jaunuolis yra bolševikinių iliuzijų apimtas idealistas, kurį ne žudyti, o auklėti ir mokyti reikia. Todėl komisija nutarė K. Baltaragį izoliuoti. Kadangi vietoje nebuvo kur laikyti, perdavė vokiečiams išvežti į Šiaulius. Tačiau vokiečiai K. Baltaragį kiek pavežę už parko sušaudė.

Bylų įvairovė

Archyve yra išlikusių nemažai užrašytų pasakojimų ir apie kitas P. Mantvidą-Olechnovičiaus nagrinėtas bylas. Su keliomis iš jų siūlau susipažinti (kalba netaisyta – aut.) *Peržiūrėję kalinių sąrašus, rado daug žmonių kalinamų už menkniekius. Dauguma jų tuojau paleido arba atidavė vietos milicijos priežiūrai. Įdomus incidentas įvyko su Puodžiūnaite. Atvesta iš kalėjimo ji pradėjo grūmoti jam (P. Monvidui-Olechnovičiui – aut.), kad neturi teisės jos teisti, nes greitai pats bus teisiamas. P. Monvidas-Olechnovičius į tai pasakė: „Jei tamsta būtų*

smegenų komunizmas. Teismo metu Monvidas-Olechnovičius priekaišiojo jam, kad jis dirba judošišką darbą, parduodamas bolševikams savo brolius. Jis atsakė, kad bolševikai neša žmonijai laimę ir paprašė daugiau nebekalbinti, o greičiau nuteisti. Buvo pasmerktas mirti ir nutarimas įvykdytas. Vykdyti sprendimus buvo kviečiami savanoriai partizanai ir jų niekad netrūkdavo. Egzekucijai vadovavo karininkai Rušmanas, Gerberis arba Banevičius.

Sibiro tremtis

1919 m. rugsėjo 30 d. perkeltas P. Monvidas-Olechnovičius buvo perkeltas į Kauno miesto komendantūrą. Tų pačių metų lapkričio 12 d. dėl pablogėjusios sveikatos iš kariuomenės paleistas į atsargą.

Gyveno Mantvidavos (Mantvidų) dvare, ūkininkavo, dirbo juristu. Vedęs. Šeimoje augo duktė Vanda (g. 1924 m.) ir sūnus Marijonas (g. 1929 m.).

1936 m. vasario 11 d. P. Olechnovičius kreipėsi į specialią komisiją, prašydamas suteikti Lietuvos kariuomenės kūrėjo savanorio vardą. 1937 m. vasario 3 d. prašymas buvo atmetas.

1941 m. birželio 14 d. Petro Monvido-Olechnovičiaus šeima ištremta į Sibirą. Savanorio žmona Marija jau buvo mirusi. Į tremtinių sąrašus buvo įrašyti jo motina Kristina Olechnovičienė, duktė Vanda ir sūnus Marijonas, g. 1929 m. Į pasmerktųjų sąrašą nepateko kartu gyvenusi P. Olechnovičiaus sesuo Felicija Olechnovičiūtė. Tremties išvengti pavyko ir dukrai Vandai, kadangi birželio 14-osios naktį jos nebuvo namuose.

Šeima buvo ištremta į Altajaus krašto Talmenkos rajoną. Motina – Kristina Olechnovičienė mirė tremtyje 1941 m. P. Monvidas-Olechnovičius ir sūnus Marijonas iš tremties paleisti 1958 m. Tačiau savanoriui nebebuvo lemta grįžti į okupuotą tėvynę.

Apie Petrą Monvidą-Olechnovičių daugiau žinių nerasta. Sūnui

Petras ir Marija Olechnovičiai, 1922 m.

mei vyras, tai už kvailą bolševikavimą įsakyčiau įkristi 25 rykštes, ir jei vyras taip teisme elgtųsi, laikydamas save inteligentu, taip pat gautų 25 rykštes. Bet kadangi tamsta esi moteris ir mums visai nepavojinga, tai paleidžiu. Ji išbalso ir nė žodžio nepasakiusi, pasišalino.

Balandžio 9 d. po Bernatonių kautynių atbėgo į Joniškėlį Aizikas Frankas ir pradėjo pasakoti, kad visi partizanai žuvo. Buvo sulaikytas ir perduotas teismui. Iš šalies buvo spaudimas jį sunkiau nubausti, bet nubaudo pinigine bauda. Sumokėjo ir buvo patenkintas.

Balandžio 10 d. iš kur tai buvo atsiųstas šnipas lietuvis, pagyvenęs žmogus, bet prisigėręs iki kaulų

Marijonui Kazimierui grįžus iš tremties, pavyko išvykti į Lenkiją. Jis vedė, užaugino dukras Marzeną ir Vandą. Mirė 2005 m. gruodžio 3 d., palaidotas Vieluno mieste, Lenkijoje. Dukra Vanda mirė 2010 m.

Lenkijoje gyvenanti savanorio anūkė Vanda Olechnovičiūtė rašo: *Aš ir nežinau, kas esu – lenkė ar lietuvė. Mano širdis priklauso dviem tautom ir tuo didžiuojuosi. Didžiuojuosi savo seneliu Piotru, kuris kovojo už savarankišką nepriklausomą Lietuvą.*

Parengė Algimantas STALILIONIS
Vandos OLECHNAVIČIŪTĖS
asmeninio archyvo nuotr.

Mantvidavos dvaras. 1890–1898 m.